

ОСОБЕНОСТИ НА ИГРАТА В ПРЕДУЧИЛИЩНА И НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ И РОЛЯТА ѝ ЗА РАЗВИТИЕ НА ФУНКЦИОНАЛНАТА ГРАМОТНОСТ

Димона Георгиева Янева

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас

CHARACTERISTICS OF THE GAME IN PRE-SCHOOL AND PRIMARY SCHOOL AND ITS ROLE FOR THE DEVELOPMENT OF FUNCTIONAL LITERACY

Dimona Georgieva Yaneva

University „Prof. Dr Asen Zlatarov“, Burgas

**Авторът изказва благодарност към научен проект № НИХ – 467/2022 г. „Проучване и развиване на нестандартността на образователните субекти“, за финансирането на настоящата работа.*

Предучилищното и училищното образование в наши дни цели да формира и развива редица знания, умения и качества у малките деца и ученици. В детската градина и началното училище децата трябва да се поставят в активна позиция и да бъдат включвани в процеса на обучение, за да могат да формират и развиват своето критично мислене, да могат да заемат дадена позиция и да се аргументират за избора си, да бъдат изправяни пред реални житейски ситуации, да анализират и обобщават факти.

Обучението в предучилищна възраст се отличава от останалите образователни етапи с водещата дейност на играта в процеса на педагогическо взаимодействие [1].

Играта е първата и най-важна дейност за децата, благодарение на която те се развиват като личности и формират онези страни на психиката, от които впоследствие зависи успехът им в учебната и трудовата дейност, креативността и отношенията им с хората.

Според А. Велева и други автори чрез игровите форми на дейност и общуване се формира, съхранява и развива детската индивидуалност в различните ѝ измерения: темперамент, характер, способности и умения, личен опит и социално нравствени качества, начин на поведение, отношение към света. В играта детето се утвърждава и изживява като личност [2].

В същото време чрез играта детето осъзнава и реализира взаимовръзката си с другите хора, групи, общности, осмисля своето собствено битие като събитие с другите. Чрез играта се разширява сферата на общуването. В процеса на играта се уточняват и задълбочават знанията и представите на детето. За да изпълни една или друга роля то трябва да трансформира своето познание в игрови действия. В играта се изграждат нравствени привички – игровото правило изисква от детето да възпроизведе такова поведение, което отразява най-добрите качества на човека, чиято роля то изпълнява. Поемайки дадена роля, детето доброволно се задължава да спазва обществените изисквания към нея и именно тази доброволност определя положителното отношение към подражавания образец на поведение [2]. В играта децата развиват своето мислене, упражняват своите емоции, обогатяват своето въображение, воля, социални умения.

В играта детето се предпазва от ранен социален контрол и строга регламентация на неговото поведение. Играта предпазва съвременното дете от ранното му реално участие в труда на възрастните и натоварването му с неприсъщи на детството и детската физика и психика социални и семейни задължения, дава му се възможност пълноценно да изживее своето детство и същевременно адекватно да се социализира [3].

От своя страна, в началното училище, повечето учители смятат, че технологиите за игри, също както и в детската градина, трябва да бъдат приоритет при организирането на образователния процес за малките ученици. Всички игри, които могат да бъдат използвани в учебния процес, са разделени на групи: образователни, развиващи, репродуктивни, диагностични. Всеки вид си поставя конкретна задача. По време на учебната игра детето научава информация, която не е познавало преди. Разработването на образователни технологии за игри са насочени към идентифициране на нови способности у детето. В такива уроци учителят учи децата да разсъждават логично. Репродуктивната игра помага да се засили усвоени-

ят материал. Освен това в такива класове учителят може да разбере къде има пропуски, какъв материал децата не са усвоили напълно.

Независимо от типа, всяка игра има ясна структура и трябва да включва: ролите, които играчите поемат, действията на играта, сюжета. За подобряване на образователния процес в началното училище могат да се използват два основни метода: ролеви игри в урока, както и състезание. Последният вариант мотивира децата да научат повече. Всяко дете се стреми да придобие знания, за да стане най-доброто. Ролевите игри развиват социалните умения. Причината тук да се представят отделно се корени във факта, че в специализираната литература те се интерпретират по различен начин от игрите в обучението и по-често се разглеждат едновременно с драматизациите и моделирането. С ролевите игри се развива и разбирането за социални роли. Те се разглеждат като форми на поведение и по този начин ученикът изучава и изгражда социалния си живот.

Една от най-важните групи игри както в предучилищна възраст, така и в начална училищна възраст, са дидактичните игри. Дидактичните игри са наричани още „Учебни игри“. Те се разглеждат от различни аспекти. Важна част са от развитието на играта като цяло, разглеждат се като средство, като игрова структура и като отделен вид игра. Дидактичните игри в педагогика на играта се разглеждат като изключителен феномен, защото преплитат в себе си игровата и учебната дейност. В педагогическата практика дидактичната игра се среща и в двете си разновидности, като средство децата и учениците да играят без намесата на възрастен (автодидактични игри) и дидактичната игра като средство за обучение [4]. Важно е да се отбележи, че и при двете разновидности трябва да са налице разнообразни дидактични задачи и игрово съдържание, което е съобразено с възрастовите особености на малките деца и учениците и е свързано с познатата им заобикаляща среда. Само в този случай дидактичните игри биха подпомогнали цялостното развитие на личността.

Според П. Александров, когато децата се запознаят най-общо с предметите от бита и заобикалящата ги среда, те се приобщават постепенно към основни категории, за възрастта им, страни от живота [5]. Авторът представя играта като естествен завършек на усвояването на знания. В играта детето проявява в най-голяма степен самостоятелност и активност. Според същия автор, децата на базата на своя опит проявяват в най-голяма степен самостоятелност. Играта е най-проявената субективна активност на детето към знанията, които вече има и в определена степен владее. Постановянето на децата и учениците в центъра на образователния процес променя посоката на педагогическото взаимодействие, поради тази причина в педагогическата практика все по-често се говори за нуждата от по-усилено развитие на грамотността и в частност на функционалната грамотност.

Грамотността започва с историята на азбуката. В условията на първобитното общество, когато се развива идеографската писменост, която се свежда до рисунки, грамотността може да се определи умение да се разбират тези рисунки. Историята на грамотността започва, когато писмеността придобива условен характер и за нейното разбиране е било нужно специално обучение. В общи линии развитието на грамотността е в посока към възгледите, свързани с различните аспекти на обществения живот и отделянето им от религиозните институции и демократизацията, като в началото е достояние на незначителна част от населението, обикновено духовни лица, до превръщането ѝ в достъпна за широки маси. „Грамотност“ произлиза от гръцката дума „грамма“, която в превод означава „буква“, от което понятието може да се определи като съвкупност от умения, чрез които човек може да обработва информация в определен контекст чрез четене и преобразуване в знания.

Според ЮНЕСКО „грамотността е способността човек да идентифицира, разбере, интерпретира, създаде, комуникира, пресметне и използва отпечатани и написани на ръка материали, свързани с различни видове контекст. Грамотността включва продължителен процес на учене, който позволява на човек да постигне целите си, да развие знанията и потенциала си, както и да участва пълноценно в общността и обществото, към което принадлежи.“

Два са основните видове грамотност, които могат да се определят като водещи за успеха на личността:

- основна/базова грамотност;
- функционална грамотност.

В основната/ базовата грамотност се включва познаване на буквите, на думи и текстови конструкции, необходими за четене и писане. Базовата/основната грамотност е умение, което е основа за по-нататъшно развитие, но в съвременния свят не е достатъчно за пълноценното развитие и реализиране на личността. Функционалната грамотност от своя страна е наборът от умения и компетентности, които позволяват на човек да се справи успешно с реални житейски ситуации.

За развитието на функционалната грамотност и нейните подвидове и прилагането им в обучението, водеща стратегия е прилагането на компетентностен подход. „Приложението на компетентностния подход в образователната сфера е сложен процес, който изисква създаването и апробирането в практиката на редица методически решения. Промяната от възпроизвеждащ знания учебен процес към компетентностно ориентирано учене трябва да се реализира във всички нива на образователната структура.“ [6].

От особена важност за всяка съвременна личност се оказват групите от ключови компетентности:

1. Общуване на роден език
2. Общуване на чужди езици
3. Математическа компетентност и основни знания в областта на природните науки и технологиите
4. Дигитална компетентност
5. Умения за учене
6. Обществени и граждански компетентности
7. Инициативност и предприемачество
8. Културна осъзнатост и творчески изяви [7].

Основната форма на педагогическа взаимодействие, описана в НАРЕДБА № 5 от 03.06.2016 г. за предучилищното образование, е педагогическата ситуация, която обикновено протича под формата на игра. Образователни направления, които са заложили в предучилищното образование са:

- Български език и литература;
- Математика;
- Околен свят;
- Изобразително изкуство;
- Музика;
- Конструирание и технологии;
- Физическа култура.

Във всяко едно от изброените образователни направления, по чл. 30 в НАРЕДБА № 5 от 03.06.2016 г. за предучилищното образование, са включени теми за постигане на отделни компетентности като очаквани резултати от обучението на подрастващите деца.

В НАРЕДБА № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка по Чл. 2. (1) Общообразователна подготовка се придобива в хода на цялото училищно обучение обхваща следните групи ключови компетентности:

1. компетентности в областта на българския език;
2. умения за общуване на чужди езици;
3. математическа компетентност и основни компетентности в областта на природните науки и на технологиите;
4. дигитална компетентност;
5. умения за учене;
6. социални и граждански компетентности;
7. инициативност и предприемчивост;
8. културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество;
9. умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт.

В заключение може да се отбележи, че функционалната грамотност трябва да започне да се развива с най-естествената дейност в най-ранна детска възраст – играта. Децата от предучилищна възраст и учениците от началното училище трябва да са откриват практическата значимост на всяка придобита компетентност, благодарение на което ще имат мотивация за участие в различните дейности, ще се повиши мотивацията им за учене, ще усвоят как да регулират емоциите си, ще бъдат провокирани да търсят позитивни решения в реални житейски ситуации.

References:

1. Georgieva, G., Kompetentnostniyat podhod kato sredstvo za razvivane na matematicheskite predstavi na detsata ot preduchilishtna vazrast, *Образование и изкуства: traditsii i perspektivi*. Sbornik dokladi ot Nauchno-prakticheska konferentsia, posvetena na 80-godishninata ot rozhdenieto na prof. d-r Georgi Bizhkov. Universitetsko izdatelstvo Sv. Kliment Ohridski, Sofia, 2020, p. 102–112
2. Veleva, A., *Pedagogika na igrata*, Ruse, 2013, p. 5–14.
3. Veleva, A., *Problemi na teoriyata na igrata*, Ruse, 2014, p. 26–32.

4. Georgieva, El., T. Igantova, M. Terzieva, El. Dicheva, Didaktichni igri v detskata gradina, Yambol, 2019, p. 3–7.
5. Aleksandrov, P., Individualizatsiyata v uchebnia protses, Narodna prosveta, kn. 6, Sofia, 1975, p. 65–73
6. Dimitrova, Kr., Prilagane na kompetentnostnia za formirane i razvitie na funktsionalna gramotnost. Obrazovanie i tehnologii, vol. 12, issue 1, 2021, p. 17–19
7. Dimitrova, Kr., Prilozhenie na kompetentnostnia podhod v obrazovaniето – metodi, podhodi, organizatsionni formi, metodicheski reshenia, Obrazovanie i tehnologii, vol. 11, issue 1, 2020, p. 67–71

(Endnotes)

1. http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/fs32-adult-and-youth-literacy-2015-en_0.pdf
2. <https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82>
3. <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=933>
4. <https://zaednovchas.bg/funktsionalna-gramotnost/>
5. <https://web.mon.bg/bg/59#N5-2016> NAREDBA № 5 ot 03.06.2016 g. za preduchilishtnoto obrazovanie
6. https://cioo.mon.bg/wp-content/uploads/2014/07/nrdb5_30.11.2015_obshtoobr_podgotovka.pdf NAREDBA № 5 ot 30.11.2015 g. za obshtoobrazovatelната podgotovka